

*До спеціалізованої Вченої ради Д 41.053.02
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філософських наук, професора

Бліхара В'ячеслава Степановича

на дисертацію Готинян-Журавльової Віталії Віталіївни

«Безеталонне вимірювання ціннісних орієнтацій особистості:

*соціально-філософський аналіз», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія
та історія філософії*

Актуальність теми дослідження. Своєчасність і наукова
затребуваність означеної у дисертації проблеми, принаймні, зважаючи на
рушійний стрижень ціннісних орієнтацій як загальносуспільних регуляторів
поведінки особистості, безсумнівні.

Загалом сучасні дослідницькі проекти засвідчують центральність
аксіологічної тематики у наукових пошуках. Скажімо, в межах соціально-
філософського дискурсу ціннісні орієнтації трактуються як категорії «норма»
та «цінності», «нормативно-ціннісна система», «соціально значуща дія»
тощо. Хоча, звісно, чимало монографічних і дисертаційних досліджень
присвячені все-таки аналізу ціннісних орієнтацій у зв'язку з їхнім
незаперечним впливом практично на всі сфери життя людини. Це з одного
боку.

З іншого боку, така ж кількість наукових розвідок обґрунтовує і
складність, різновимірність і багатокomпонентність структури ціннісних
орієнтацій як суспільного феномена.

Водночас, доводиться стверджувати, що аналізувати ціннісні орієнтації
особистості необхідно з урахуванням обов'язковості дослідження їхньої
філософської структури і як ієрархічної системи конкретних компонентів, і

як кореляційної структури (зв'язки у змісті компонентів і зв'язки між компонентами). Відтак пропозиція застосувати цілісний, багатовимірний і багатокомпонентний аналіз ціннісних орієнтацій оправдана відповідно до їхнього впливу на формування особистості зокрема та суспільних відносин загалом.

Оскільки вивчення взаємозв'язку між різними контентами ціннісних орієнтацій особистості містить не лише теоретичні передумови, а й практичну визначеність, то доцільно констатувати, що структура та системна ієрархія цінностей безпосередньо впливає і на процес, і на наслідки людської життєдіяльності. Врешті, системно-цілісний підхід до вивчення ціннісних орієнтацій особистості виражає визначеність найоптимальніших шляхів імплементації результатів таких досліджень у засади формування громадянського суспільства, демократичної і правової держави, суспільних і правових відносин.

Окрім того, ціннісні орієнтації особистості формуються на основі цінностей, які вказують на значущість для людини певних явищ, подій, речей, під впливом суспільства. Ціннісні орієнтації є певним індикатором змін, що відбуваються у суспільстві.

Сучасне українське суспільство переживає низку змін, що, своєю чергою, впливають на зміни й у системі ціннісних орієнтацій особистості. Цікавою й актуальною проблемою для українського суспільства є пошук способів оцінки, а, по суті, способів вимірювання ціннісних орієнтацій особистості. Такі вимірювання неможливо здійснити, використовуючи еталонне вимірювання. Основною причиною цього є відсутність і неможливість знайти еталони цінностей, моралі, поведінки.

Слід зазначити, що деякі дослідники все ж використовують такі терміни, як «еталон поведінки», «еталон професійно-моральної поведінки», «еталон морального оцінювання». Утім, дисертантка підкреслює, що застосування таких термінів викликає певні сумніви, оскільки на їх формування і вжиття впливають різноманітні чинники, зокрема суб'єктивні

уявлення, ціннісні орієнтації дослідника. Процедура еталонного вимірювання, пошук, обрання, використання еталонів вимірюваних величин не допускає впливу особистісних характеристик дослідника. Особливістю еталонного вимірювання є об'єктивність, універсальність отриманих результатів. Ось чому Віталія Віталіївна пропонує звернутися до безеталонного вимірювання як альтернативного еталонного виду вимірювання і застосувати його для вимірювання ціннісних орієнтацій особистості.

Утім, також, дотримуючись принципу об'єктивності, необхідно вказати й на те, що сьогодні проблема формування і функціонування цінностей, ціннісних орієнтацій як системно-цілісної ієрархії засадничих компонентів формування особистості ще не до кінця досліджена. Отже, це вкотре підтверджує актуальність поданої до прилюдного захисту дисертаційної роботи Віталії Віталіївни Готинян-Журавльової.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (державна реєстрація теми № 011U010462). Тема дослідження затверджена Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 12 від 30.06.2016 р.).

Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко та однозначно. Відповідно, мета дисертаційної роботи полягає у здійсненні соціально-філософського аналізу безеталонного вимірювання ціннісних орієнтацій особистості. Водночас, для досягнення окресленої мети, авторкою виконано низку завдань. Найвагоміші з них такі: аналіз необхідності вимірювання ціннісних орієнтацій особистості і змін ціннісних орієнтацій особистості, що відбуваються під впливом суспільства; розкриття

особистісного вимірювання людини в соціокультурному контексті; виявлення аксіологічної площини безеталонного вимірювання в сучасному українському суспільстві та чимало інших.

Це підтверджує і правильне визначення об'єкта та предмета дисертаційного дослідження, і наукову заангажованість дисертантки дослідити безеталонне вимірювання ціннісних орієнтацій особистості саме в рамках соціально-філософського дискурсу.

Методологічна основа дослідження покликана сприяти досягненню обраної дисертанткою мети і вирішенню зазначених у науковій роботі завдань.

Для досягнення мети дисертантка використовує різноманітні методи дослідження. Це, своєю чергою, уможливило належне розкриття тематики дослідження. Окрім того, необхідно відзначити, що дослідження має міждисциплінарний характер (а це, в сьогоднішніх обставинах розвитку науки, набуває статусу затребуваності та особливого наукового тренду).

Зокрема, з-поміж інших, у науковому пошуку застосовано методи дедукції та індукції, а саме – при аналізі визначення поняття «безеталонне вимірювання» та способів створення класифікації. Діалектичний метод дав змогу розглянути феномени, пов'язані з впливом змін у суспільстві, певних суспільних явищ і подій на зміну ціннісних орієнтацій особистості. Для створення об'єктивної оцінки можливості і необхідності вимірювання ціннісних орієнтацій особистості була використана низка підходів, які застосовувались упродовж усього дослідження. Критичний підхід допоміг проаналізувати можливість застосування еталонного вимірювання щодо вимірювання ціннісних орієнтацій, суспільних явищ і процесів, правомірність застосування таких понять, як «еталон моральності», «еталон поведінки», з точки зору трактування терміна «еталон» сучасною наукою. Соціокультурний підхід надав змогу проаналізувати необхідність вимірювання ціннісних орієнтацій особистості, розкрити людське вимірювання культури в площині ціннісних орієнтацій.

Наукова новизна основних положень і висновків дисертації полягає в тому, що вперше в сучасному українському дискурсі виконане дослідження, в якому проведено соціально-філософський аналіз безеталонного вимірювання ціннісних орієнтацій особистості, власне, на докторському рівні.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у їх значущості насамперед у науково-теоретичній площині, а відтак вони можуть слугувати підґрунтям для проведення подальших загальнотеоретичних досліджень у науково-дослідній сфері стосовно розв'язання актуальної і соціально значущої проблеми. Отож, використання методології безеталонного вимірювання в науках суспільно-гуманітарного циклу дозволить уникнути багатьох труднощів і обмежень, пов'язаних із грубістю вимірюваних засобів, відсутністю точних шкал, еталонів, одиниць виміру. Зокрема, з'являється можливість визначити, а точніше, вимірити такі величини, які неможливо охопити за допомогою еталонів і механізму еталонного вимірювання. Застосовуючи безеталонне вимірювання, з'являється можливість вимірити такі, здавалося б, невимірні характеристики, як ціннісні орієнтації особистості, охарактеризувати процес формування ціннісних орієнтацій особистості, визначення значущості тієї чи іншої речі для особистості, ставлення особистості до тих чи інших явищ, подій, соціальних, культурних, політичних змін у сучасному суспільстві.

Загальна структура дисертаційної роботи продумана та виважена.

Особливо імпонують окремі здобутки дисертантки, що характеризують наукову новизну і практичну значущість її дисертаційної роботи, а саме вперше: застосована процедура безеталонного вимірювання щодо вимірювання ціннісних орієнтацій особистості і змін ціннісних орієнтацій особистості під впливом тих змін, які відбуваються у сучасному суспільстві; зазначена необхідність визначення поняття «безеталонне вимірювання», в якому як найближчий рід використовується поняття «класифікація»; надано і проаналізовано визначення безеталонного вимірювання як виду

вимірювання, де відбувається класифікування вимірюваного об'єкта за певною ознакою (вимірюваною величиною) з використанням одного з чотирьох механізмів, який вказує на комбінацію вимірюваних ознак або наявність (відсутність) вимірюваної ознаки, або на порівняння вимірюваної ознаки з квазіеталоном; проведено системно-параметричний аналіз елементів визначення безеталонного вимірювання, який дав змогу уточнити елементи визначення безеталонного вимірювання, зокрема, найближчий рід; запропонована й обґрунтована ідея об'єднання наявних видів альтернативних еталонному видів вимірювання з видами безеталонного вимірювання для подальшого використання безеталонного вимірювання як єдиного методу в галузі суспільно-гуманітарних наук.

Є й чимало інших висновків і позицій авторки, що загалом свідчать про те, що вона належно впоралася з поставленою метою та завданнями і запропонувала комплексне дослідження, що містить варті підтримки наукові висновки, які мають докторський науково обґрунтований рівень.

Основні ідеї та результати дисертаційної роботи В. В. Готинян-Журавльової відображено у 71 публікації, з яких: 1 – одноосібна монографія, 5 розділів – у колективних монографіях, 21 стаття – у наукових фахових виданнях України, 7 статей – у наукових періодичних виданнях інших держав, 12 статей – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 6 статей – в інших виданнях, 1 – навчальний посібник (у співавторстві), а також у 23 тезах доповідей на всеукраїнських і міжнародних конференціях.

Автореферат дисертації відповідає п. 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567. Водночас зміст автореферату цілком відповідає змісту дисертаційної роботи та не виходить за межі мети, завдань і змісту дослідження. Аналіз змісту дисертації, як і змісту автореферату, свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу та

дозволяє констатувати високий науково-теоретичний і прикладний рівень проведеного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Попри те, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні положення, що потребують авторських роз'яснень під час прилюдного захисту дисертації. А саме:

1. Наукова робота була б ще більш презентабельною, якби авторка в елементах новизни, що стосуються позиції «вперше», на основі комплексного підходу до вимог розробки концепції формування цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, запропонувала і гносеологічно-обґрунтовану концепцію аналізу, сутності, структури, функцій сучасних цінностей громадян України, і вивчення динаміки формування соціокультурних орієнтацій українського суспільства. Відтак необхідно було б обґрунтувати соціальні механізми й напрями формування ціннісних орієнтацій особистості в умовах модернізації політичних, економічних і правових відносин, узагальнивши переструктуризацію організаційних форм впливу держави/держав на процес формування новітніх цінностей.

2. Незважаючи на те, що словосполучення «формування цінностей», приміром, лише в авторефераті вживається 17 разів, усе ж таки у тексті дисертації бракує обґрунтування ідеологічних, політичних та економічних рушіїв мотиваційної сфери формування цінностей і ціннісних орієнтацій, – це по-перше. По-друге, не обґрунтовано те, що кожне суспільство має певну історично визначену систему цінностей, притаманну йому на певному етапі розвитку, що за суттю є значущим моментом, оскільки безпосередньо впливає на формування свідомості, ґрунтується на сучасних достатньо конфліктних в Україні суспільних відносинах, на потребах й інтересах різнобічно (ідеологічно, релігійно, політично та ін.) спрямованих верств і груп нашого суспільства.

3. Як продовження висловленого зауваження, хочу зосередити увагу дисертантки на доцільності проведення аналізу, відповідно і дослідження залежності динаміки формування цінностей і ціннісних орієнтацій від

стратегічно-тактичних інтересів суб'єкта/об'єкта, мети та завдання його діяльності, факторів впливу: виховання, освіти, культури тощо. Важливо було б визначити і пріоритетні інтереси життєдіяльності людини, такі як праця, освіта, створення сім'ї, духовність та ін. Урешті, слід зважати й на те, що поки що в Україні такі інтереси, як зарплата, відпочинок, побутові відносини, досі володіють пріоритетним статусом, на відміну від таких інтересів, як освіта, державотворення, правотворення.

4. У підрозділі 4.3 «Безеталонне вимірювання ціннісних орієнтацій особистості у сучасному українському суспільстві», фактично в останньому абзаці характеристики цього підрозділу в авторефераті, Віталія Віталіївна зазначає, що «[...] методологія безеталонного вимірювання дозволяє вимірити процес формування ціннісних орієнтацій, оцінити самі ціннісні орієнтації, їх вплив на моральну оцінку подій і явищ» і далі за текстом. Проте, на мою думку, необхідно було б глибше проаналізувати, скажімо, методологічні та гносеологічні детермінанти логічних складових соціальних механізмів впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості. Зрештою, структурні компоненти соціального механізму (інтереси, потреби, мотиви, норми, цінності, традиції) є чинниками або ж детермінантами будь-якої із форм життєдіяльності людини. Крім того, соціальний механізм набуває статусу наукового поняття лише тоді, коли життєдіяльність людини органічно пов'язується, з одного боку, з внутрішньою мотивацією поведінки людей (потреби, інтереси, мотиви), а, з іншого боку, тоді, коли ця діяльність трактується як соціокультурне явище.

5. Під час проведення дисертаційного дослідження на такому рівні (достатньо високому) необхідно було критично проаналізувати концептуальні напрями державної політики як суспільного механізму формування цінностей, демократичних засад і створення необхідних умов для розвитку громадянського суспільства, соціального захисту громадян, формування їхньої свідомості, творчої активності, навичок, а також стимулів до самореалізації. Також вважаю, що доцільно було відобразити окремим

підрозділом, а, можливо, і параграфом, інформацію про те, що, на жаль, у цьому напрямі системної державної політики не існує, зокрема й мірою протистояння законодавчої і виконавчої влади, а, водночас, ця політика не має і достатньої матеріальної бази тощо.

Попри це, хочу констатувати, що висловлені зауваження є дискусійними, мають суб'єктивний характер, тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та в жодному випадку не занижують її високого наукового рівня і практичного значення.

Отже, дисертаційна робота Віталії Віталіївни «Безеталонне вимірювання ціннісних орієнтацій особистості: соціально-філософський аналіз» відповідає профілю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Загальний висновок. Дисертація «Безеталонне вимірювання ціннісних орієнтацій особистості: соціально-філософський аналіз» відповідає наказу МОН від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її авторка – Готинян-Журавльова Віталія Віталіївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та історія філософії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
директор Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ

В. С. Бліхар